

УДК 32:165:168.4

Огаренко Є. С.

к. філос. наук, доцент,
кафедра політології,
факультет міжнародних відносин, політології та соціології,
ОНУ імені І. І. Мечникова,
Французький бул., 24/26,
м. Одеса, 65058, Україна
E-mail: ogarenko.eu@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0015-032X>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.8>

ПАРАДОКС «ЛЕГАЛЬНОСТІ-НЕЛЕГАЛЬНОСТІ ПАРТИЗАНА» К. ШМІТТА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗУМІННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНІЙ СВІТ-СИСТЕМІ

У статті аналізується парадокс «легальності-нелегальності партизана», що розглядається в роботі К. Шмітта «Теорія партизана», яка була написана у 1962 році. Сьогодні проблема статусу партизана як суб'єкта політичних процесів набуває великого значення у зв'язку із геополітичними трансформаціями у світі після розпаду СРСР і особливо з подіями початку XXI століття, такими як «арабська весна», українсько-російська війна, активізація терористичних угруповань у секторі Газа. К. Шмітт визначає телуричну природу партизана, діяльність якого не є легальною з точки зору міждержавних відносин. Фігура партизана уособлює збройну силу, що не належить до регулярної армії, а тому розглядається як звичайний злочинець. Але «партизан», за К. Шміттом, є політичною, а не кримінальною фігурою, і з огляду на її роль у революційних і національно-визвольних війнах XX століття, фігурою значущою. Це поступово змінювало статус партизана як фігури одночасно і легальної і нелегальної, що знайшло своє відбиття навіть у міжнародно-правових документах, зокрема у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року, які розширили коло осіб, що привіряні до регулярних бійців. Сьогоднішній терорист, за К. Шміттом, є останньою (після «глобального партизана» як бійця світової соціалістичної революції) сходинкою еволюції партизана, якому технічний і індустріальний прогрес надав нових можливостей, але його статус у сьогоденні і майбутньому залишається проблемним питанням. Це пов'язано з тим, що сучасні війни виходять з-під контролю самих держав, скасовуючи інституційні «регулярні» відносини між урядами, арміями та народами і, мобілізуючи так звані «меншості» (етнічні, релігійні, інші). Фрагментація сучасних демократичних суспільств на підставі боротьби за розширення особистісних прав, до якої на початку XXI століття додалася сегментація суспільної комунікації на інтернет-спільноти, робить державні органи залежними від суспільних настроїв, від масової психології. І це стосується не лише Європи і США, а й низки країн Сходу, що стали на шлях вестернізації, зокрема, Туніс, Єгипет, де й почалася «арабська весна». З іншого боку «ідейний моноцентризм» у вигляді «ісламського фундаменталізму» як державної ідеології (Іран) або як виправдання тероризму («Хамас») при наявності «зовнішнього ворога» в обличчі США або його союзників (Ізраїль) створює сприятливі умови для діяльності партизансько-терористичних збройних формувань.

Ключові слова: парадокс, партизан, легальність, світ-система, військовий конфлікт.

Постановка проблеми і аналіз попередніх досліджень. Закономірність загострення парадоксального бачення проблем та фактів у природничих науках не є епістемологічною новиною та пов'язана з необхідністю оновлення наукової парадигми у конкретній науці. Класичні приклади парадоксів пов'язуються з наукою, де іноді виникають протиріччя між спостережуваними фактами і теоріями, нездатними їх пояснити. Ці протиріччя стимулюють розвиток теорії, і зрештою виникають теорії, здатні несуперечливо пояснити незрозуміле.

У соціальних науках необхідність такого оновлення може гальмуватися консерватизмом соціальної системи, всередині якої функціонує наука, що ангажується для ідеологічного обслуговування цієї системи. Класичним прикладом були суспільні науки в колишньому СРСР, які й сьогодні після розпаду СРСР частково зберігають свою сервільну інтенцію, але вже в рамках іншої парадигми мислення. Сьогодні вони часто обслуговують ліберально-демократичну парадигму, в рамках якої вже давно окреслилися парадокси, вирішення яких потребує оновлення самої парадигми, яка намагається реанімувати свій потенціал за рахунок таких теорій, як, наприклад, теорія раціонального вибору.

Як свідчить Д. Стоун у книзі «Парадокс політики», політичні рішення часто парадоксальні внаслідок неможливості знайти несуперечливе політичне вирішення проблем, пов'язаних із такими політичними цінностями, як рівність, свобода, безпека, ефективність у суспільстві, де інтереси індивідів, суспільства загалом стикаються з інтересами корпоративних соціальних суб'єктів. Д. Стоун показує на прикладах, що всупереч «теорії раціонального вибору» сама політична практика у сфері прийняття рішень неминуче парадоксальна, і це не на докору політиці, а для того, щоб «створити таку форму аналізу політики, котра оцінювала б політичні методи як творчу й цінну рису суспільного життя» (Stoun, 2000).

До впливових альтернативних ліберально-демократичній парадигмі моделей мислення належить світ-системна теорія суспільного розвитку, представлена у працях І. Валлерстайна, Дж. Аррігі, Р. Колінза М. Манна, К. Калхуна, Г. Дерлуг'яна, чий погляд представлений, зокрема, у колективній монографії «Чи є майбутнє у капіталізмі?».

Зокрема, концепція «кризи лібералізму» І. Валерстайна передбачає, що ліберальна світ-система, що є пануючою у світі в останні 500 років, наближається до свого кінця. Потрібно, проте, на думку автора, щонайменше п'ятдесят років передсмертної кризи, тобто хаосу, перш ніж людство може сподіватися вийти до нового соціального порядку. Серед ознак кризи лібералізму автор називає такі: по-перше, це серйозне виснаження світового фонду доступної дешевої праці; по-друге, це стиснення середніх страт, які небезпідставно сприймалися як політична опора існуючої світ-системи; по-третє, демографічний розрив, що подвоює економічний розрив між Північчю та Півднем, який швидше прискорюється, ніж зменшується. Як висновок І. Валерстайна : після завершення періоду біфуркації у 2050 чи 2075 році., ми не будемо більше жити в умовах капіталістичної світ-економіки (Wallerstein, 2011).

Цікаво зазначити, що в книзі «21 урок для XXI століття» сучасний історик і прихильник лібералізму, а не світ-системної парадигми мислення, Ю. Н. Харарі наголошує критичну для сучасних ліберальних демократій дату – 2050 рік. На думку автора, людство втрачає віру в ліберальну ідею, що переважала у світовій політиці останні десятиліття, саме зараз, коли злиття інформаційних технологій

з біотехнологіями спричиняє виклики, з якими людству ще ніколи не доводилося мати справу (Kharari, 2022).

Світ-системну парадигму аналізу розвитку сучасної ліберальної системи істотно доповнив Дж. Аррігі у книзі «Довге ХХ століття: гроші, влада та витоки нашого часу» (Arrighi, 1994). Автор використовує поняття «мегациклу» та «СЦНК» («Світові центри накопичення капіталу») і пропонує формулу влади, що розкриває механізми динаміки капіталістичної світової системи: «влада = військова сила + капітал». У цій формулі сила і капітал виступають як форма влади, невіддільні один від одного в циклі: «виробництво – торгівля – політика – війни – ВПК – виробництво». А сам мегацикл є ланцюжком: «надлишок капіталу – зниження його прибутковості – інвестиції у владу – захоплення територій – зростання прибутковості капіталу – надлишок капіталу».

Хронологія чотирьох циклів накопичення, що пов'язані із зміною світових центрів накопичення капіталу, побудована Аррігі, приводить до висновку про прискорення процесу накопичення капіталу та скорочення тривалості відповідних циклів накопичення: кожний наступний цикл на 20–25% коротший за попередній. Проглядається глобальний висновок – капіталізм рухається до кінця шляхом скорочення циклу накопичення капіталу.

В концепції Дж. Аррігі еволюція ліберальної світ-системи невід'ємна від використання військової сили як фактору геополітичних перетворень.

Але в контексті пошуку політичних парадоксів щодо дослідження сучасної доби світової динаміки здається доцільним звернутись до далекої, здавалось би, від світ-системної методології дослідження політичного К. Шмітта і його концепції «глобального партизана», представленій у роботі «Теорія партизана» (Shmytt, 2007).

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи еволюцію поняття «партизан», К. Шмітт доводить, що класичний партизан – фігура політична, а не кримінальна, хоча веде війну, яка знаходиться за межами державного контролю, і держава навіть намагається затаврувати партизанів як «нелегальну» і навіть «нелегітимну» військовоу силу.

На думку К. Шмітта, партизан відрізняється загостреним почуттям ворога, але своїми діями підриває традиційну різницю між цивільним населенням і військовими. Крім іррегулярності, класичний партизан відрізняється гнучкістю і рухливістю в реальній битві, але головне – телуричним характером: у звичайному випадку цілі партизана обмежені його власною територією. Тобто він виходить із «логіки Землі», що, за Шміттом, протилежна «логіці Моря».

Еволюціонуючи разом із світовою політичною динамікою, партизан надалі, за Шміттом, уособлюється у вигляді «бійця революції» або «революційного активіста», появу якого Шмітт пов'язує з поширенням у світі ленінської теорії соціалістичної революції. Партизан претендує на втілення «абстрактної справедливості» і веде боротьбу проти, за термінологією К. Шмітта, «абсолютного ворога» – світового капіталізму. Але найбільше значення для історичних трансформацій постаті партизана мали революційні події в Китаї і, зокрема, їх теоретичне обґрунтування Мао Цзедуну в праці 1938 року «Стратегія партизанської війни проти японського вторгнення».

За К. Шміттом, подібність між російськими та китайськими революціонерами в тому, що ті та інші були за своїм походженням міським пролетаріатом, але коли в ході тривалої, в тому числі й партизанської, війни за визволення в середині

країни китайські революціонери прийшли до влади, вони нагромадили організа-торський досвід та здібності «десантувати» свої принципи партизанської роботи в селянському середовищі до інших індокитайських держав, зокрема, до Північного В'єтнаму. Ці принципи, на думку К. Шмітта, і сьогодні на озброєнні у терористів революційного типу, яким технічний та індустріальний прогрес надали нові якості.

Такий погляд на політичну еволюцію партизана, хоча і небезспірний, істо-рично і юридично обґрунтований К. Шміттом, вписаний в його загальну кон-цепцію «політичного», але не містить парадоксальності. Парадоксальність з'являється у творі К. Шмітта, коли мова заходить про факт парадоксальної поведінки кадрового французького офіцера Рауля Салана, призначеного у листопаді 1958 року вищим комендантом французьких збройних сил в Алжирі, а до цього – вищого комісара Французької Республіки у Північному В'єтнамі з досві-дом боротьби проти партизанського опору колоніальним військам Франції. Цей приклад К. Шмітта характерний як приклад того, що емпіричний матеріал для дослідницьких узагальнень у соціальних науках часто знаходиться саме в пло-щині соціальної поведінки, за якою можна діагностувати в тому числі парадок-сальні відхилення від звичних моделей.

У січні 1961 року деякі з друзів Салана заснували «Організацію секретної армії» для проведення планомірних терористичних акцій як проти алжирських повстанців-терористів, так і проти цивільного населення в Алжирі та населення у самій Франції. Тобто офіцери регулярної армії вирішили боротися із терориз-мом терористичними методами. Терористичне угруповання кадрових військових зазнало невдачі у квітні 1962 року, після арешту Салана французькою поліцією.

Звинувачення стосувалося спроби насильницького повалення легального режиму та терористичних актів. Його засудили не до смертної кари, але до дові-чного ув'язнення, оскільки суд визнав за обвинуваченим пом'якшувальні вини обставини. Тобто офіцер регулярної французької армії Салан опинився в ситу-ації одночасно ворога і алжирського уряду, і французького, хоча був справжнім патріотом Франції та чесною людиною.

К. Шмітт робить висновок, що Салан дійсно знаходився перед обличчям *etrange paradoxe* (дивного парадоксу), в логіці *Irrsinnsløgik* (божевілля), яка могла озлобити його, призвести цю мужню та інтелігентну людину до спроби контрудару.

Цікаво, що у пошуках початку цього феномена К. Шмітт відсилає до роботи теоретика війни К. Клаузевіца, в якій той каже, що незначна кількість партиза-нів, у чий владі певний простір, можуть претендувати на назву армії.

Сьогодні, коли участь у військових конфліктах «приватних армій» стала поши-реною практикою, підтвердженою, зокрема, під час українсько-російської війни діями на території України ПВК «Вагнер», а також переростанням революційних подій «арабської весни» 2011–2014 років у збройні конфлікти у Сирії, Лівії, Ємені за участю терористичних угруповань, намагання терористичного угруповання ІДІЛ створити власну державу сприймаються як звичайна політична реальність. І мало хто звертає увагу на парадоксальність цих явищ з точки зору традиційних соціально-політичних теорій.

Хоча потрібно зазначити, що в арсеналі соціально-політичних наук наявний парадокс, формулювання якого належить одному із авторів концепції політич-

ного реалізму Г. Моргентгау (Morgenthau, 1973). Протиріччя між традиційним підходом до силового фактора в політиці і можливістю виникнення ядерної війни породило, на думку Г. Моргентгау, парадокси в ядерній стратегії сучасних держав: 1. Прихильність до використання ядерної або іншої сили в міжнародних відносинах і боязнь вдатися до неї перед обличчям загальної ядерної катастрофи. 2. Прагнення виробити таку ядерну політику, за якої можна було б уникнути ймовірних наслідків ядерної війни. 3. Продовження гонки ядерних озброєнь поряд зі спробами її зупинити. 4. Проведення політики, що спирається на союзи, в умовах, коли наявність ядерної зброї зробило цю політику застарілою.

Аналізуючи ситуації, Г. Моргентгау приходиться до парадоксального з точки зору «реальної політики» висновку: чим більшою силою наділена та чи інша країна, тим менш вона здатна її застосовувати.

Цікаво, що можливість розв'язання цього парадоксу міститься в концепції партизана К. Шмітта. Сенс розв'язання полягає в тому, що ядерна потужність потрібна державам не для того, щоб використовувати її для власного самозбереження чи допомозі союзним державам, не для того, щоб взагалі позбавитись військових конфліктів у світі, а для того, щоб ініціювати і контролювати військові конфлікти «малої інтенсивності» із звичайною зброєю в регіонах, що належать до сфери інтересів ядерних держав.

К. Шмітт пише про це дуже влучно, навіть використовуючи метафору «собачі бійки» (dogfight). Сенс міркувань автора в тому, що у тіні атомної рівноваги світових держав міг би виділитися вільний простір обмеженої війни зі звичайною зброєю і навіть із засобами знищення, про дозування яких світові держави могли б відкрито чи таємно домовитись. Це могло б призвести в результаті до війни, контрольованої однією з цих світових держав і було б чимось подібним до dogfight. Це було б грою точно контрольованої нерегулярності та «ідеального безладдя», ідеального тією мірою, якою їм могли б маніпулювати світові держави (Shmytt, 2007).

В час написання роботи К. Шміттом мова йшла про ядерний паритет двох держав США і СРСР, і в історичний період доглобалізованого (в сучасному розумінні глобалізації) світу.

В сучасних умовах економічної глобалізації за домінування неоліберальної доктрини міжнародного економічного співробітництва, що на початку 80-х років ХХ століття прийшла на зміну Бреттон-Вудській системі, значна кількість країн «периферії» сучасної світ-системи вважає сучасний світопорядок несправедливим, звинувачуючи в цьому гегемона сучасної світ-системи – США.

Сучасні реалії неконтрольованого розповсюдження ядерної зброї є сприятливими для зростання геополітичного хаосу при наявності значної кількості ядерно-озброєних геополітичних гравців, що можуть переслідувати власні інтереси в регіонах, що були раніше підконтрольними одній з двох «наддержав», одна з яких стала сьогодні уособленням міжнародної несправедливості.

Відмінність світ-системної парадигми аналізу соціальної динаміки від геополітичної парадигми К. Шмітта очевидна, але в одному суттєвому моменті ці парадигми перетинаються. Йдеться про ідею девальвації в сучасному світі концепту «національна держава».

У Шмітта це пов'язано з його несприйняттям ліберально-демократичної парадигми мислення як такої, що буде світоглядну систему на правовому понятті «закон», що суперечить політичному поняттю «номос» (порядок) Землі». За Шміт-

том, сувереном є той, хто має право змінювати закон, якщо це зумовлено політичною необхідністю, тобто політика є вищою за право. А сучасна національна держава, за Шміттом, і є уособленням ліберально-демократичного розуміння державності, «держави-території», на зміну якій має прийти новий світовий порядок, що уособлює «новий номос Землі» у вигляді «держав-континентів».

У світ-системній парадигмі мислення девальвація сучасної державності, за І. Валлерстайном, пов'язана з її принциповою неспроможністю підтримувати порядок, що відбивається у зростанні почуття незахищеності, стурбованості злочинністю, невмотивованим насильством, стурбованістю неможливістю досягти справедливості в судовій системі, стурбованістю грубістю і жорстокістю поліції.

Доречно згадати ще одну думку стосовно девальвації ліберально-демократичної державності, думку французького соціолога «лівої» спрямованості А. Турена. У книзі «Повернення людини чинної» А. Турен проводив думку, що сучасна держава не є тепер принципом єдності життя. Вона сприймається скоріше як керівник підприємства, бюрократ або як тоталітарна влада, але не як агент інтеграції дійових осіб суспільства. Тому національне почуття сьогодні набагато слабше, особливо в Західній Європі, ніж півстоліття тому (Touraine, 1988).

Причину девальвації національної держави А. Турен вбачав у тому, що сучасне політичне життя дедалі більше ототожнюється з управлінням економікою, а громадське життя – з областю культури та проблемами особистості. Тобто А. Турен фіксує ознаки девальвації певних функцій, пов'язаних із соціокультурною ідентифікацією громадян. Саме на проблему ідентифікації як на причину послаблення держави вказував в одній із своїх робіт і американський дослідник Ф. Фукуяма (Fukuiama, 2020).

На нашу думку, мова йде про те, що сучасному ліберально-демократичному суспільству бракує ідейно-ціннісних засад для соціально-політичної консолідації внаслідок вичерпання, девальвації ідеологічних ресурсів, на які спиралась державна політика до часів завершення «холодної війни», хоча їх ерозія почалася ще наприкінці 60-х років ХХ століття. Цей «вакуум» заповнювався суспільною конфліктністю на підставі боротьби за розширення прав соціальних меншин, що фрагментувався за різними ознаками: від прав сексуальних меншин до прав генетичного програмування статі новонародженого, від права на вживання легких наркотиків до права на евтаназію.

Така фрагментація сучасних демократичних суспільств на підставі боротьби за розширення особистісних прав, до якої на початку ХХІ століття додалася сегментація суспільної комунікації на інтернет-спільноти, робить державні органи залежними від суспільних настроїв, від масової психології. І це стосується не лише Європи і США, а й низки країн Сходу, що стали на шлях вестернізації, зокрема, Туніс, Єгипет, де й почалася «арабська весна».

З іншого боку «ідейний моноцентризм» у вигляді «ісламського фундаменталізму» як державної ідеології (Іран) або як виправдання тероризму («Хамас») при наявності «зовнішнього ворога» в обличчі США або його союзників (Ізраїль) створює сприятливі умови для партизансько-терористичних збройних формувань, які вважають себе якщо не легальними, то легітимними, розмиваючи традиційну межу між поняттями «регулярні» і «нерегулярні» збройні формування.

Як зауважив Е. Балібар у роботі «Що у війні?» сучасні війни розмивають різницю між регулярними арміями та партизанськими чи терористичними силами або навіть між військовими та громадянськими, зовнішньою війною та громадянською війною. Сучасна війна з її крайніми проявами, на думку Е. Балібара,

виходить тепер з-під контролю самих держав, скасовуючи інституційні «регулярні» відносини між урядами, арміями та народами і, як правило, мобілізуючи так звані «меншості» (етнічні чи релігійні, або й ті, й інші), яким самі прагнуть кинути виклик державі, якщо не зруйнувати її (Balibar, 2008).

Актуальним прикладом парадоксальності відносин між державою та недержавними збройними формуваннями може бути нещодавній конфлікт між головою ПВК «Вагнер» Є. Пригожина та російським військовим керівництвом в особі міністерства оборони. Спроба Пригожина «взяти Кремль» і усунути міністра оборони С. Шойгу з «патріотичних міркувань» зробити більш ефективною війну проти України карикатурно нагадує спробу французького офіцера Рауля Салана, що розглядається в книзі К. Шмітта, організувати в 1961 році в Алжирі з патріотичних спонукань діяльність терористичного угруповання «Організація секретної армії». Салан був засуджений до довічного ув'язнення, Пригожин загинув в авіакатастрофі за нез'ясованих обставин.

Досліджуючи особливості сучасних війн у книзі «Трансформація війни» М. ван Кревельд вживає стосовно них поняття «конфлікти низької інтенсивності». Цікавим в контексті цієї статті буде навести міркування автора стосовно подальшої еволюції відносин між державою і недержавними збройними формуваннями. На думку автора, сучасні держави або опанують конфліктами низької інтенсивності, або зникнуть, а довготривалі конфлікти такого типу знищать різницю між урядом, збройними силами і народом, що підірве сенс державного суверенітету і національних кордонів. Армії будуть замінені силами безпеки поліцейського типу, з одного боку, і незаконними збройними формуваннями, з другого (Creveld, 1991).

Повертаючись до теорії партизана К. Шмітта, важливо поставити питання: чи може телуричний за своєю природою «партизан-терорист» стати альтернативою сучасній глобалізованій технологічній цивілізації? Або інакше: чи стане він «могилицьником» сучасної світ-системи, як колись мав стати «пролетаріат» в марксистській парадигмі мислення? Відповідь на це питання дає Грег Джонсон в рецензії на «Теорію партизана» К. Шмітта. На думку Г. Джонсона, для Шмітта кошмаром було б здійснення нашого поточного «прогресу» до повністю гомогенізованої, глобальної технологічної цивілізації. Найглибша надія К. Шмітта полягала в тому, що партизан, завдяки своїй телуричній природі, може протистояти такому майбутньому. Шмітт сподівався, вважає Г. Джонсон, що глобалізація та гомогенізація не будуть завершені, оскільки вони породжуватимуть партизанів, які чинитимуть опір цьому процесу в ім'я власної батьківщини, культури та способу життя. Шмітт також сподівався, що партизани привласнять сучасні технології, щоб протистояти сучасній технократії, що вони перетворять кожен сучасний «прогрес» на новий засіб і можливість для опору. Однак Шмітта найбільше лякало те, що навіть телурична природа партизана може бути кооптована технологічною світовою системою (Dzhonson, 2012).

Висновки. Парадокс як евристичний засіб загострення бачення невирішених наукових проблем потребує сьогодні, на нашу думку, більш широкого застосування в суспільних науках у зв'язку з необхідності оновлення парадигм мислення щодо соціально-політичних процесів, зокрема, військових конфліктів у сучасній світ-системі.

Парадокс «легальності-нелегальності партизана», що розглядається в роботі К. Шмітта «Теорія партизана», написаній у 1962 році, набуває сьогодні великого значення у зв'язку із геополітичними трансформаціями у світі після розпаду СРСР і особливо з подіями початку ХХІ століття, такими як

«арабська весна», україно-російська війна, активізація терористичних угрупувань у секторі Газа.

К. Шмітт акцентує телуричну природу партизана, яка робить його нелегальною, з точки зору міждержавних відносин, збройною силою, що не належить до регулярної армії, а тому розглядається як звичайний злочинець. Але партизан, за К. Шміттом, є політичною, а не кримінальною фігурою, і з огляду на її роль у революційних і національно-визвольних війнах ХХ століття, фігурою значущою. Це поступово змінювало статус партизана як фігури одночасно і легальної і нелегальної, що знайшло своє відбиття навіть у міжнародно-правових документах, зокрема у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року, які розширили коло осіб, що прирівняні до регулярних бійців.

Сьогоднішній терорист, за К. Шміттом, є останньою (після «глобального партизана» як бійця світової соціалістичної революції) сходинкою еволюції партизана, якому технічний і технологічний прогрес надав нових можливостей, але його статус у сьогоденні і майбутньому залишається проблемним питанням. Це пов'язано з тим, що сучасні війни, на думку Е. Балібара, виходить з-під контролю самих держав, скасовуючи інституційні «регулярні» відносини між урядами, арміями та народами і, мобілізуючи так звані «меншості» (етнічні чи релігійні), яким самі прагнуть кинути виклик державі, якщо не зруйнувати її.

Фрагментація сучасних демократичних суспільств на підставі боротьби за розширення особистісних прав, до якої на початку ХХІ століття додалася сегментація суспільної комунікації на інтернет-спільноти, робить державні органи залежними від суспільних настроїв, від масової психології. І це стосується не лише Європи і США, а й низки країн Сходу, що стали на шлях вестернізації, зокрема, Туніс, Єгипет, де й почалася «арабська весна». З іншого боку «ідейний моноцентризм» у вигляді «ісламського фундаменталізму» як державної ідеології (Іран) або як виправдання тероризму («Хамас») при наявності «зовнішнього ворога» в обличчі США або його союзників (Ізраїль) створює сприятливі умови для діяльності партизансько-терористичних збройних формувань.

Загостренню парадоксальності розуміння проблеми сприяють факти парадоксальної поведінки деяких осіб, що втілюють цей подвійний «легально-не легальний» статус партизана. К. Шмітт розглядає як приклад парадоксальної поведінки дії кадрового французького офіцера Рауля Салана. Цей приклад сьогодні викликає асоціацію з нещодавнім конфліктом між очільником ПВК «Вагнер» Є. Пригожиним і російським військовим керівництвом. Спроба Пригожина «взяти Кремль» і усунути міністра оборони С. Шойгу з «патріотичних спонукань» зробити більш ефективною війну проти України карикатурно нагадує приклад Салана організувати в 1961 році в Алжирі з патріотичних спонукань терористичну «Організацію секретної армії» для проведення терористичних операцій. Салан був засуджений до довічного ув'язнення, Пригожин загинув в авіакатастрофі за нез'ясованих обставин.

З точки зору динаміки політичних процесів у сучасному світі, зокрема, ознаками девальвації концепту «національна держава», слід взяти до уваги прогностичні міркування М. ван Кревельда у книзі «Трансформація війни» стосовно можливої еволюції відносин між легальними (державними) і не легальними (партизансько-терористичними). На думку автора, сучасні держави або опанують специфічні для сучасності «конфлікти низької інтенсивності», або зникнуть, а довготривалі конфлікти такого типу знищать різницю між урядом, збройними силами і народом, що підірве сенс державного суверенітету і національних кордонів.

Проблемне бачення ролі партизана, що сфокусоване у парадоксі «легальності-не легальності партизана», запропонованого К. Шміттом, спонукає до пошуку парадигм мислення, які оновлять наше бачення перспектив розвитку сучасної світ-системи.

References [Список використаної літератури]

- Arrighi, G. (1994). *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of our Times*. Verso [in English]. [Giovanni Arrighi. *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of our Times* Verso, 1994. 400 p.]
- Balibar, E. (2008). What's in a war ? Politics as war, war as politics. *Ratio Juris*, 21(3), 365–386 [in English]. [Balibar E. What's in a war ? Politics as war, war as politics. *Ratio Juris*, 2008. Vol. 21, N 3. P. 365–386].
- Dzhonson, H. Politychnyi soldat: Teoriia partyzana Karla Shmitta [in Ukrainian]. [Джонсон Г. Політичний солдат: Теорія партизана Карла Шмітта. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/greg-dzhonson-politychnii-soldat-teoriya-partizana-karla-shmitta> (дата звернення: 12.02.2024)].
- Fukuizama, F. (2020). Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvvdzhenosti. Per.zanhl. K. : Nash Format [in Ukrainian]. [Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженнясті. Пер.з англ. К. : Наш Формат, 2020. 192 с.]
- Kharari, Yu.N. (2022). 21 urok dlia 21 stolittia. K.: Bookchef [in Ukrainian]. [Харарі Ю. Н. 21 урок для XXI століття. К.: Bookchef. 2022, 416 с.]
- Morgenthau, H. (1973). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* 6th ed. New York: McGraw Hill [in English]. [Morgenthau H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* 6th ed. New York: McGraw Hill, 1973. 752 p.]
- Shmytt, K. (2007). *Theory of the Partisan*. G. L. Ulmen, trans. Telos Press. [in English]. [Schmitt K. *Theory of the Partisan*. G. L. Ulmen, trans. Telos Press, 2007. 95 p.]
- Stoun, D. (2000). Paradoks polityky. Mystetstvo ukhvalennia politychnykh rishen. K.:Vydavnychiy dim «Alternatyvu» [in Ukrainian]. [Стоун Д. Парадокс політики. Мистецтво ухвалення політичних рішень. К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 304 с.]
- Touraine, A. (1988). *Return of the Actor: Social Theory in Postindustrial Society*, Univ of Minnesota Pr. [in English] [Touraine A. *Return of the Actor: Social Theory in Postindustrial Society*, Univ of Minnesota Pr, 1988. 196 p.]
- Van Creveld, M. (1991). *Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. Free Press [in English]. [Van Creveld M. *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. Free Press, 1991. 272 p.]
- Wallerstein, I.M. (2011). *The modern world-system I. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. University of California Press [in English]. [Wallerstein I. M. *The modern world-system I. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. University of California Press, 2011. 442 p.]

Стаття надійшла до редакції 18.02.2024

Ogarenko E. S.

Department of Political Science
Odessa I. I. Mechnikov National University
French blvd, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THE PARADOX OF “LEGALITY-NON-LEGALITY OF THE PARTIZAN” BY K. SCHMITT AND ITS IMPORTANCE FOR UNDERSTANDING MILITARY CONFLICTS IN THE MODERN WORLD-SYSTEM

Summary

The article analyzes the paradox of “legality-non-legality of the partisan,” which is seen in K. Schmitt’s work “The Theory of the Partisan,” which was written in 1962. But the problem of the status of the partisan as a subject of political processes is gaining great significance today in connection with geopolitical transformations in the world after the

collapse of the USSR and especially with the beginning of the 21st century, such as the «Arab Spring», Ukrainian-Russian war, activation of terrorist groups near the Gaza Strip. K. Schmitt emphasizes the telluric nature of the partisan, which makes it an illegal, from the point of view of interstate relations, an armed force that does not belong to the regular army, and therefore is treated as a common criminal. But the partisan, according to K. Schmitt, is a political, not a criminal figure, and given its role in the revolutionary and national liberation wars of the 20th century, a significant figure. This gradually changed the status of the partisan as both a legal and illegal figure, which was reflected even in international legal documents, in particular in the four Geneva Conventions of 1949, which expanded the circle of persons equated to regular fighters. Today's terrorist, according to K. Schmitt, is the last step (after the "global partisan" as a fighter of the world socialist revolution) in the evolution of the partisan, who was given new opportunities by technical and industrial progress, but his status in the present and future remains a problematic issue. This is due to the fact that modern wars go beyond the control of the states themselves, canceling the institutionalized "regular" relations between governments, armies and peoples, and mobilizing the so-called "minorities" (ethnic or religious). The fragmentation of modern democratic societies on the basis of the struggle for the expansion of personal rights, to which the segmentation of public communication into Internet communities was added at the beginning of the 21st century, makes state bodies dependent on public sentiments and mass psychology. And this applies not only to Europe and the USA, but also to a number of countries of the East that have embarked on the path of Westernization, in particular, Tunisia, Egypt, where the "Arab Spring" began. On the other hand, "ideological monocentrism" in the form of "Islamic fundamentalism" as a state ideology (Iran) or as a justification for terrorism («Хамас») in the presence of an "external enemy" in the form of the United States or its allies (Israel) creates favorable conditions for the activity of partisan terrorist armed formations.

Key words: paradox, partisan, legality, world-system, military conflict.